

Bildiyimiz kimi, 2021-ci il Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı ilə Nizami ili elan olunmuşdur. Bütün Azərbaycan xalqı Nizaminin 880 illik yubileyini böyük qürur hissi ilə keçirməyə hazırlaşır. Yubiley tədbirləri Azərbaycanın bütün şəhərlərində, o cümlədən dünya miqyasında geniş qeyd olunacaqdır.

Şərqi mədəniyyət xəzinəsində görkəmli yerlərdən birini tutan Nizami Gəncəvinin poetik irsi Azərbaycan xalqının parlaq mədəni sərvətidir. Bu səbəbdən 2021-ci ilin Nizami ili elan edilməsi dahi şairin həyat və yaradıcılığının öyrənilməsində, onun şəxsiyyətinə və poeziyasına marağın, təbliğinin dirçəldilməsində yeni axının mənbəyi olacaq.

Nizami öz yaradıcılığı ilə doğma xalqının mədəniyyətini bəşər sivilizasiyasının mənəvi dəyərləri zirvəsinə qaldırmışdır. Onun lirikası, yüksək sənətkarlığı, məhəbbətə dünyəvi münasibəti, insan taleyi haqqında humanist düşüncələri ilə seçilir. Nizaminin yaradıcılığında ilkin Şərq İntibahının ümumbəşəri, ictimai-siyasi, sosial və mənəvi- əxlaqi ideyaları parlaq bədii əksini tapmışdır. Dar çərçivəli formalara sığışmayan, dərin və qlobal təfəkkürü, yaşadığı Zaman və Dünya münasibəti ona əbədi sənət abidəsi ucaltmışdır.

Nizaminin obrazı, şairin dərin dünyabaxışının genişliyini və humanizmini əks etdirən misilsiz bədii irsi daim ölkəmizin incəsənət xadimlərinin diqqət mərkəzində olmuşdur. Onlar bu mövzuda çoxlu rəssamlıq və heykəltəraşlıq əsərləri yaradıb, maraqlı kinofilmlər lentə alıb, yeni sənətsünaslıq tədqiqatları ərsəyə gətiriblər.

Nizami mövzusunun parlaq təzahürü bəstəkarların yaradıcılığında da əks olunub. Qara Qarayev Yeddi gözəl baletini, Leyli və Məcnun simfonik poemasını, Niyazi Xosrov və Şirin operasını, Ə.Bədəlbəyli Nizami operasını, T.Bakıxanov Xeyir və Şər baletini, S.Hacıbəyov, C.Cahangirov, S.Ələsgərov, T.Quliyev və başqaları bir çox əsərlərini Nizami poeziyasının nümunələri əsasında yaratmışlar.

Nizami obrazının təcəssümü mövzusunə müraciət edən XX əsr Azərbaycan musiqisinin korifeyləri arasında ilk növbədə görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Fikrət Əmirovun adını çəkmək lazımdır. Nizami yaradıcılığı zaman-zaman onun ilham mənbəyi olmuşdur. Nizaminin əsərlərində olan dərin psixoloji duyğular, nikbin dünya görüşü, həyatsevərlik Əmirovu həmişə cəlb etmişdir.

Bəstəkarın yaradıcılığında Nizami poeziyasına marağ gənc yaşlarında meydana gəlmişdir. Bu, heç də təsadüfi deyildi, çünki o hələ uşaq illərindən şairin əsərlərini dönə-dönə oxumuş, böyük məhəbbət bəsləmişdir. F.Əmirovu təkcə Xəmsə və oradakı obrazlar – Xosrov, Şirin, Bəhram, Fərhad deyil, şairin özünün də keçdiyi əzablı və iztirablı yollar, onun məhəbbət dolu ömrü hədsiz dərəcədə maraqlandırır. Nizaminin poeziyası onun diqqətini fəlsəfəsi, ideyaların dərinliyi, zəngin obrazlılığı, mənəvi zərifliyi, lirik hissələrin çoxcəhətliyi ilə cəlb etmişdir.

F.Əmirov Nizami poeziyasına müraciətinin səbəbini, şairi vəsf edən əsərlərinin meydana gəlməsini belə izah edir: Nizami poeziyası məni gözəlliyi, məna dərinliyi və mahiyyəti, surətlərin əyaniliyi, yüksək mənəvi-etik idealları, ehtirasların çarpışması, ən əsası isə - dramatikliyi və bəzən faciəvi gərginliyi ilə cəlb edir. Fərhad, Məcnun, Şirin faciələri, Məcnunun müqəddəs Kəbədə təsirli andiçmə səhnəsi unudulmazdır. Məni onun surətlərinin bədii və ictimai dolğunluğu məftun edir. Leyli və Şirin sadəcə olaraq müəyyən həyat şəraitində təsvir edilmiş real surətlər deyil. Onlar böyük hissiyatın, gözəlliyin, ulvi məhəbbətin təcəssümüdür. Çox güman ki, Nizami bu surətləri yaradarkən coşğun məhəbbətlə sevdiyi və vaxtsız itirdiyi Afaqı nəzərdə tutmuşdu. İstər şairin həyatında, istərsə də onun qəhrəmanlarının həyatında çox ağır təəssürlər olmuşdur – mən bunlara biganə qala bilməzdim. Bunların hamısı musiqi tələb edir, hamısının öz tonallığı, öz muğamı var.

Ə.Bədəlbəyli Nizami musiqi haqqında və musiqidə adlı məqaləsində yazırdı:

...Dahi Nizaminin adına layiq, bədii cəhətdən yüksək səviyyəli əsərlər ancaq şairin vətənidə, onun dahiyənə yaradıcılığının məzmununu qəlbən hiss və dərinədən dərk edən doğma torpağının övladları tərəfindən yaradıla bilər. Bu sözləri Gəncədə boya- başa çatan, əsərləri ilə dahi Nizamiyə olan böyük ehtiramı və məhəbbətini ustalıqla ifadə edən F.Əmirova şamil etmək olar.

Nizami mövzuları Azərbaycan bəstəkarları tərəfindən 1940-cı illərdə şairin 800 illik yubileyi ilə bağlı dövrdə yaranmağa başladı. Lakin Böyük Cahan müharibəsinin başlanması bu əlamətdar hadisəni 1947-ci ildə keçirilməsinə səbəb oldu. Bir çox bəstəkarlar kimi, F.Əmirov da yubiley münasibəti ilə 1941-ci ildə, Konservatoriyanın tələbəsi olduğu zaman böyük şairin xatirəsinə həsr etdiyi simfonik poemanı, daha sonra 1943-cü ildə Nizaminin sözlərinə Gülüm qəzəlini bəstələyir.

F.Əmirov öz vokal miniaturunda Nizami qəzəlinin obrazlı quruluşuna incə, zərif bir həssaslıqla yanaşmışdır. Qəzəlin musiqisində şairin böyük məhəbbəti, üzüntüləri və həyəcanı xəfif intonasiyalarla dinləyicilərə çatdırılır. Nizaminin:

*“Aşiqəm, əmrini ver, aşiqi nalənə, gülüm,
Yanına ya gəlim əqli ilə, ya divanə, gülüm.
Nə qədər təndə canım var, səni candan araram,
Ya ölüb, ya yetərəm sən kimi canana, gülüm”*

sözləri F.Əmirovun melodiyasında sanki yenidən canlanır və poetik mətnin əsas fikrini ifadə edir, Nizaminin poeziyasındakı lirikanı böyük ustalılıqla, şair qəlbinin bəstəkar tərəfindən həssaslıqla duyulduğunu əks etdirə bilir.

F.Əmirov 1947-ci ildə özünün məzmunu və böyük bədii dəyərinə görə bir çox simfonik orkestrlərin repertuarını bəzəyən, simli orkestr üçün Nizami simfoniyasını bəstələyir. Bəstəkar bu simfoniya vasitəsilə Nizamiyə olan hədsiz məhəbbətini, səmimi duyğularını bütün təfərrüatı ilə göstərir. Bu musiqini dinləyərkən romantik əhval-ruhiyyə, tərəvət dolu rəngarənglik duyulur. Bəstəkar simli alətlərdən istifadə edərək Nizami lirikasını daha qabarıq tərzdə dinləyiciyə çatdırmağa müvəffəq olur. Əmirovun özünün fikrincə məhz simli alətlərin tembrli əsəri daha da canlandırır, şairin poetik obrazının yaranmasına kömək edir.

Bəstəkar şairin obrazına ehtiramla yanaşaraq, ona xüsusi münasibət bəsləyir, bu da əsərə səmimilik, incəlik, gənclik tərəvəti, lirik hərarət və romantik ruh verir. Eyni zamanda simfoniya özünün fəlsəfi mənası və lakonik ifadə tərzilə diqqəti cəlb edir. Buna görə də musiqidə ifadə olunan gizli hisslər, düşüncələr, əhvalatlar da təbii qavranılır.

Musiqişünas V.M.Qorodinski Sovetskoye iskusstvo qəzetində bu əsər ilə əlaqədar yazırdı: F.Əmirovun yaratdığı simfoniya, son illərdə bu janrdə bəstələnən əsərlər içində ən incələrindən sayıla bilər. F.Əmirovun simfoniyasında cəmləşən saf səslər, əsas partiyanın gözəl melodiyası böyük Azərbaycan şairinin uzaqdan belə nur saçan gözəl simasını bizə yaxınlaşdırır.

80-ci illərin əvvəllərində F.Əmirov Nizami baletini bəstələyir. Ona ilham verən yenə də Nizami mövzusu olur. Balet Nizaminin özünün və qəhrəmanlarının ümumiləşdirilmiş çoxcəhətli obrazının təəcəssümüdür. Baletin əsasını obraz və xarakter etibarilə müxtəlif məzmunlu səhnələri bir-biri ilə bağlayan xoreoqrafik triptix təşkil edir. Birinci hissə - Şair və hakimiyyət, ikinci hissə - Şair və məhəbbət, üçüncü –

Şair və sənət mövzusu açıq. Dahi humanist, Azərbaycan İntibahının böyük mütəfəkkiri, həyatın sevincini, kədərini dadmış, dünya yükünü çiyinlərində daşıyan, poetik sözün sehrinə bələd olan ağsaçlı Şair səhnədədir. Həyatın çətinlikləri və əbədilik, xeyir, adalət, məhəbbətin qəzəb və zorakılıqla mübarizəsi baletin ideya yükünü təşkil edir və bütün əsərdən ana xətti kimi keçir. Bu mövzular triptixdə müxtəlif obrazları əks etdirən emosional, parlaq rəqslər vasitəsilə ifadə edilmişdir.

Nizami baleti F.Əmirovun son əsəri oldu. Baleti bəstəkarın son sözü, Qu nəğməsi kimi səciyyələndirmək olar. Qeyd etdiyimiz kimi, Nizami dühası Fikrət Əmirovu bütün yaradıcılığı boyu müşayiət etmişdir. Bəstəkarın musiqisinin ilk və son akkordları da bu ecazkar poeziyanın mücəmməsi olmuşdur. Fikrimi Fikrət Əmirovun

Nizami simfoniyasının əvvəlində verilmiş poetik epigraf ilə bitirmək istəyirəm:

*Şeri oxunanda bu Nizaminin,
Özü də görünür hər sözdə yəqin.
Gizlənilib özünü verməz ki, nişan,
Sənə hər beytində bir sirr danışan.
Yüz il sonra sorsan: “Bəs o hardadır?”
Hər beyti səslənir: “Burda, burdadır”.*

Ədəbiyyat:

1. S. Qasımova, Z. Abdullayeva Fikrət Əmirov, Bakı, Nağıl evi 2004
2. В.Виноградов «Мир музыки Фикрета», «Язычы», 1983
3. А.Бадалбейли «Низами о музыке и в музыке», Республиканский архив литературы и искусства.

Zemfira Abdullayeva

Низами в творчестве Фикрета Амирова

Резюме: Поэтическое наследие Низами Гянджеви, занимающее одно из видных мест в культурной сокровищнице Востока, является ярким культурным достоянием азербайджанского народа. Образ Низами, непревзойденное художественное наследие поэта, отражающее широту и

гуманизм его глубокого мировоззрения, всегда находился в центре внимания деятелей искусства нашей страны. Среди корифеев азербайджанской музыки XX века, обратившихся к теме воплощения образа Низами, нельзя не упомянуть имя выдающегося азербайджанского композитора Фикрета Амирова. Гений Низами сопровождал Фикрета Амирова на протяжении всего его творчества. Первые и заключительные аккорды музыки композитора составили суть этой замечательной поэзии. Так, он написал романс «Гюлюм (1943), симфонию «Низами» (1947), балет «Низами» (1980).

Ключевые слова: культурные ценности, поэзия, лирика, композитор, симфония, балет.

Zemfira Abdullayeva

Nizami in the works of Fikret Amirov

Summary: The poetic legacy of Nizami Ganjavi, occupying one of the prominent places in the cultural treasury of the East, is a bright cultural heritage of the Azerbaijani people. The image of Nizami, an unparalleled artistic heritage of the poet, reflecting the breadth and humanism of his profound worldview, has always been at the center of attention of artists of the country. Among the coryphaeus of Azerbaijani music of the twentieth century, who touched upon the theme of embodiment of the image of Nizami, it is impossible not to mention the name of the outstanding Azerbaijani composer Fikret Amirov. The genius of Nizami accompanied Fikret Amirov in the extension of his entire career. The first and last chords of the composer's music were the subject of this wonderful poetry. So, he wrote the Nizami Symphony in 1947, and the Nizami Ballet in the 1980s.

Key words: cultural values, poetry, lyrics, composer, symphony, ballet.